

Pecyn Addysg Bywyd Gwyllt y Môr a'r Arfordir

Cyflwyniad a Nodiadau i Athrawon

Cyflwyniad

Mae Pecyn Addysg Bywyd Gwyllt y Môr a'r Arfordir wedi ei gynllunio i addysgu plant ysgolion cynradd am y bywyd gwyllt sy'n byw ar hyd ein harfordiroedd ac yn y môr. Mae'r pecyn yn bennaf ar gyfer disgyblion Cyfnod Allweddol 2, ond gall rhai elfennau ohono fod yn addas ar gyfer ystod oedran ehangach.

Mae'r pecyn ar gael i'w lawrlwytho yn www.cefngwladsirddinbych.org.uk/gweithgareddau. Mae'r pecynnau ar gael yn Gymraeg ac yn Saesneg.

Rydym ni mewn lle da yn Sir Ddinbych i fforio arfordir gogledd Cymru. Mae traethau tywodlyd y Rhyl, Prestatyn a Gronant yn ddelfrydol ar gyfer fforio ymylon traethau sy'n cyflwyno plant mewn modd ymarferol i'r amrywiaeth o rywogaethau sy'n byw ac yn tyfu yn y môr. Mae modd cynnal teithiau i'r traeth sy'n ategu'r gwaith sy'n cael ei wneud yn yr ystafell ddosbarth – ac mae digon o syniadau i chi yn y pecyn hwn.

Defnyddio'r Pecyn

Gallwch ddefnyddio'r pecyn i gyd neu fe allwch chi ddewis a dethol elfennau unigol. Mae'r Cwis wedi ei gynllunio i brofi gwybodaeth ar ôl gweld cyflwyniad PowerPoint Bywyd Gwyllt y Môr a'r Arfordir a chyflwyniad PowerPoint Bywyd Gwyllt Môr ac Arfordir Cymru.

Mae Helfa Pwrs y Fôr-Forwyn a'r Archwiliad Traethlin i'w gwneud ar y traeth ond gallwch wneud y dasg farddoniaeth dan do neu yn yr awyr agored. Mae'r gweithgareddau eraill i'w gwneud yn yr ystafell ddosbarth. Mae nodiadau ychwanegol ar gyfer y cyflwyniadau PowerPoint ar gael yn y pecyn hwn, ynghyd ag atebion y cwestiynau darllen a deall.

Cynnwys y Pecyn

	Disgrifiad
1. Cyflwyniad PowerPoint: Bywyd Gwyllt y Môr a'r Arfordir	Cyflwyniad i fywyd gwyllt a chynefinoedd y môr
2. Cyflwyniad PowerPoint: Bywyd Gwyllt Môr ac Arfordir Cymru	Cipolwg ar y bywyd gwyllt a geir ar hyd arfordir ac ym moroedd Cymru
3. Cyflwyniad PowerPoint: Cwis Bywyd Gwyllt y Môr a'r Arfordir	Profwch eich gwybodaeth yn dilyn y ddau gyflwyniad gyda'r cwis rhyngweithiol yma
4. Tasg Darllen a Deall Rhywogaethau'r Môr	Portread o bedwar creadur môr i'w darllen ac yna cyfres o gwestiynau i'w hateb
5. Ar Drywydd Bywyd Gwyllt y Môr	Gweithgaredd i'w wneud dan do neu yn yr awyr agored. Defnyddiwch y cliwiau yn y gerdd i ddyfalu beth yw'r creadur môr
6. Chwilair Bywyd Gwyllt y Môr	Dewch o hyd i'r 16 gair
7. Helfa Pwrs y Fôr-Forwyn	Gweithgaredd ar gyfer y traeth. Chwiliwch am gasys wyau siarcod a chathod môr a chyfrannwch at ymchwil gwyddonol
8. Archwiliad Traethlin	Cyfarwyddiadau ar gyfer archwilio'r draethlin neu gribinio
9. Taflen Eich Archwiliad Traethlin	Canllaw i adnabod yr anifeiliaid a'r planhigion rydych chi'n eu gweld ar y traeth
10. Ffurflen Adborth	I'w lenwi gan yr athro neu arweinydd y gweithgaredd

Tasg Darllen a Deall Rhywogaethau'r Môr - Atebion

Isod mae atebion y cwestiynau darllen a deall.

Y Fôr-wennol fach

1. Affrica / Gorllewin Affrica
2. Cuddio eu hwyau
3. Mis Awst

Y Seren Fôr

4. Pump
5. Pigynau
6. Arogli

Dolffin Trwynbwl

7. Llabed
8. Llefrith
9. Llamu

Heulforgi

10. Morgi Morfilaidd
11. Cartilag
12. Plancton

Cwestiynau cyffredinol

13. Y Seren fôr gyffredin
14. Dolffin Trwynbwl
15. Dolffin Trwynbwl

Cyflwyniadau PowerPoint - Nodiadau i Athrawon

1. Bywyd Gwylt y Môr a'r Arfordir

Mae'r cyflwyniad PowerPoint yma'n rhoi cyflwyniad i'r bywyd gwylt sy'n byw yn ein moroedd ac ar ein harfordiroedd. Mae'n cymryd safbwynt byd-eang, gan edrych ar rai o'r gwahanol fathau o gynefinoedd yn y môr, yn ogystal â'r prif grwpiau o anifeiliaid a phlanhigion sy'n byw ynddyn nhw. Mae'r nodiadau hyn wedi eu cynllunio i roi ychydig bach mwy o wybodaeth am y pynciau a drafodir yn y sleidiau.

Erbyn diwedd y cyflwyniad, fe ddylai'r plant fod yn gallu gwerthfawrogi'r amrywiaeth o fywyd gwylt sy'n byw ar yr arfordir ac yn y môr a gallu enwi rhai o'r prif gynefinoedd a rhywogaethau.

Mae cyflwyniad arall ar gael sy'n edrych yn fanylach ar y bywyd gwylt sy'n byw ar hyd arfordir ac ym moroedd Cymru.

Sleid 1

- Mae'r bywyd gwylt sydd yn ein moroedd yn hynod ddiddorol ac yn cynnwys rhai o'r creaduriaid mwyaf a rhyfeddaf ar y Ddaear - yn ogystal â rhywogaethau mwy cyfarwydd.

Sleid 2 – Mae'r rhan fwyaf o'n planed dan ddŵr!

- Mae 70% o wyneb y Ddaear dan ddŵr.
- Mae'r rhan fwyaf o'r dŵr (97%) yn ddŵr môr, sy'n hallt.
- Mae'r môr o amgylch Cymru yn rhan o Gefnfor yr Iwerydd.

Sleid 3 - Lle mae creaduriaid y môr yn byw?

- Yn union fel yr amrywiaeth o gynefinoedd ar y tir, fel coedwigoedd, glaswelltir ac afonydd, mae yna hefyd lawer o gynefinoedd gwahanol yn y môr.
- Mae pob cynefin yn gartref i amrywiaeth o rywogaethau o blanhigion ac anifeiliaid.
- Mae amodau fel tymheredd, dyfnder a cherrynt dŵr yn effeithio ar ble gall rhywogaeth fyw. Er enghraifft, mae riffiau cwrel i'w canfod mewn cefnforoedd cynnes ac mae eirth gwynion yn dibynnu ar rew môr i hela morloi ac felly dim ond ym mhegwn y gogledd y byddwch chi'n eu gweld.
- Mae'r sleidiau nesaf yn edrych ar rai cynefinoedd môr pwysig.

Sleid 4 – Coedwig Môr-wial

- Mae môr-wial yn un o sawl math o wymon.
- Mae coedwigoedd môr-wial anferth yn bwysig i gadw carbon deuocsid o'r atmosffer sy'n bwysig i reoli newid yn yr hinsawdd.
- Maen nhw hefyd yn darparu cynefinoedd ar gyfer anifeiliaid fel pysgod. Mae coedwigoedd môr-wial yn darparu bwyd a lloches.

Sleid 5 - Riffiau Cwrel

- Mae riffiau cwrel i'w canfod fel rheol mewn dyfroedd trofannol dros 18°C (h.y. rhwng y trofannau Canser a Chapricorn).
- Maen nhw'n *fioamrywiol* iawn ac yn gartref i filoedd ar filoedd o wahanol rywogaethau. Mae cwrel hefyd yn anifail.
- Y Barrieff Mawr oddi ar arfordir Awstralia yw'r riff cwrel mwyaf yn y byd.

- Mae'r Barriff Mawr yn gartref i 1,500 o wahanol rywogaethau o bysgod.
- Mae'r anifeiliaid mawr sy'n byw mewn riffiau cwrel yn cynnwys crwbanod, siarcod, dolffiniaid a morfilod.

•

Sleid 6 – Y Môr Agored

- Y 'môr agored' yw'r ehangder helaeth o fôr a geir ymhell oddi wrth yr arfordir.
- Mae rhai o anifeiliaid mwyaf y byd yn byw yn y moroedd agored e.e. morfilod.

Sleid 7 – Y Dyfnfor

- Mae'r dyfnfor yn gynefin hollol wahanol i gynefinoedd eraill y môr oherwydd nad yw'r anifeiliaid yn gallu defnyddio ynni'r haul.
- Mae gwaelod y môr yn hollol dywyll.
- Mae rhai anifeiliaid yn gwneud eu golau eu hunain e.e. mae môr-lyffantod yn creu ei olau ei hun i hela.
- Mae pwysau'r miloedd o fetrau o ddŵr yn golygu na allai'r rhan fwyaf o greaduriaid y byd oroesi yma. Mae'r creaduriaid sy'n byw yn y dyfnfor wedi addasu'n arbennig ar gyfer eu cynefin.
- Mae'r isopod dyfnfor (math o gramennog) yn goroesi drwy fwyta pethau marw a phethau wedi pydru sy'n disgyn i waelod y môr.

Sleid 8 - Yr Ardal Rynglanw

- Mae 'rhynglanw' yn golygu rhwng y llanwau. Dyma'r ardal rhwng trai a phenllanw.
- Dyma'r ardal ar y traeth sydd dan ddŵr ar benllanw ond yn y golwg pan fo'r môr ar drai.
- Dyma'r lle hawddaf i fforio bywyd gwyllt.
- O fewn yr ardal rynglanw mae traethau, pyllau glan môr, gwastadeddau llaid a chynefinoedd eraill.

Sleid 9 – Clogwyni

- Mae clogwyni môr yn bwysig ar gyfer adar sy'n nythu. Gan nad yw'n hawdd cyrraedd y clogwyni mae'r nythod a'r cywion yn ddiogel rhag ysglyfaethwyr.
- Mae rhai clogwyni yn gartref i nythfeydd enfawr o adar môr, fel clogwyni Ynys Lawd ar Ynys Môn lle mae miloedd o welch y penwaig, gwylogod a gwyllanod yn nythu pob blwyddyn.
- Mae morloi yn mynd i'r cildraethau rhwng clogwyni uchel i roi genedigaeth.

Sleid 10 - Beth sy'n byw yn y môr?

- Mae'r môr yn llawn o greaduriaid rhyfedd sy'n edrych yn hollol wahanol i unrhyw beth a welwn ar y tir.
- Mae'r sleidiau nesaf yn edrych ar rai o'r prif fathau o fywyd gwyllt sy'n byw yn y môr (planhigion ac anifeiliaid).

Sleid 11 – Planhigion

- Mae rhan fwyaf o blanhigion y môr yn fathau o wymon. Mae gwymon yn fath o alga.
- Mae lliw'r gwymon (coch, gwyrdd a brown) yn ganlyniad i'r pigmentau y mae gwymon yn eu defnyddio i ddal ynni'r haul yn ystod ffotosynthesis.
- Gan fod ar wymon angen golau i gynhyrchu, mae'n fanteisiol iddyn nhw fod mor agos at wyneb y môr ag sy'n bosib. Mae gan rai rhywogaethau bocedi aer (chwysigod) yn eu dail i'w helpu nhw i arnofio, fel y gwymon codog a welwn ar ein traethau.
- Does gan wymon ddim gwreiddiau, yn hytrach mae gwymon yn gludo ei hun ar

greigiau neu ar waelod y môr i'w atal rhag golchi ymaith.

Sleid 12 – Pysgod

- Mae gan bysgod waed oer sy'n golygu na fedran nhw reoli tymheredd eu corff.
- Mae gan y rhan fwyaf o rywogaethau gorff main ac esgyll ar gyfer nofio.
- Mae pysgod yn cael ocsigen o ddŵr y môr trwy dagellau ar ochr eu pen.
- Mae rhywogaethau pysgod yn amrywio o ran maint o lai na 1cm i 16 metr – y pysgodyn mwyaf yn y byd yw'r morgi morfilaidd.
- Mae yna filoedd ar filoedd o wahanol fathau o bysgod yn y cefnforoedd.
- Mae llawer o rywogaethau pysgod yn ffynhonnell fwyd bwysig i bobl ac felly mae ganddyn nhw werth economaidd, e.e. penfras, corbenfras ac eogiaid.

Sleid 13 – Mamaliaid

- Mae tri grŵp o famaliaid môr.
- Mae morfilod a dolffiniaid yn famaliaid morfilaidd. Mae'r grŵp yma hefyd yn cynnwys morfilod walbon mawr (e.e. morfilod glas, morfilod cefngrwm), morfilod danheddog bach (e.e. orcas), dolffiniaid a llamhidyddion.
- Mae morloi yn famaliaid adeindroed, sy'n cynnwys yr holl fathau o forloi, morlewod a walrwsiaid. Mae'r gair 'adeindroed' yn cyfeirio at aden fflat y mamaliaid (*flippers*).
- Mae'r grŵp olaf yn cynnwys sawl math o fanatî ac un math o ddwgong. Maen nhw hefyd yn cael eu galw'n 'forfuchod' ond mewn gwirionedd maen nhw'n perthyn i eliffantod.
- Fel pob mamal arall, mae'r anifeiliaid hyn i gyd yn anadlu aer ac felly mae arnyn nhw angen dod i'r wyneb i anadlu - ond gall llawer ohonyn nhw ddal eu hanadl am lawer o funudau i ddeifio'n ddwfn i'r môr.
- Maen nhw hefyd yn rhoi llefrith i'w rhai bach; sy'n llawer mwy trwchus na llefrith mamaliaid y tir.
- Maen nhw'n anifeiliaid gwaed cynnes ac yn gallu rheoli tymheredd eu cyrff.
- Y morfil glas yw'r anifail mwyaf erioed i fyw ar y Ddaear – mae o hyd yn oed yn fwy nag unrhyw ddinosor.

Sleid 14 - Adar

- Mae llawer o adar môr yn treulio eu bywydau cyfan ar y môr a dim ond yn dod i'r tir i fagu eu cywion (bydd rhai adar yn mynd ar ynysoedd bach anghysbell). Unwaith mae eu cywion yn ddigon hen byddan nhw'n dychwelyd i'r môr agored.
- Mae eraill yn byw ar hyd arfordiroedd ac mae rhai hyd yn oed yn mentro i gefn gwlad e.e. i gael bwyd o'r tir.
- Mae adar môr yn aml yn nythu mewn nythfeydd enfawr ar glogwyni. Gall filoedd a hyd yn oed miliynau o adar fod yn bresennol mewn un nythfa.
- Albatrosiaid yw'r adar môr mwyaf (mae lled eu hadenydd yn oddeutu 3.5 metr).
- Mae mathau eraill o adar môr yn cynnwys palod, gwylanod, pengwiniad, hwyaid môr a morfrain.

Sleid 15 – Ymlusgiaid

- Fel eu cefndryd ar y tir, mae ymlusgiaid môr yn anifeiliaid gwaed oer. Efallai y byddan nhw'n cael gwres o dymheredd y dŵr neu wrth dorheulo yn yr haul, yn dibynnu ar y rhywogaeth.
- Mae'n rhaid i ymlusgiaid ddod i'r wyneb i anadlu aer.
- Y prif grwpiau o ymlusgiaid môr yw:

- Crwbanod
- Madfallod
- Crocodeiliaid
- Nadroedd

Sleid 16 – Anifeiliaid di-asgwrn-cefn

- Fel y mae'r enw'n awgrymu, nid oes gan yr anifeiliaid hyn asgwrn cefn.
- Mae hwn yn grŵp amrywiol, gyda llawer o greaduriaid rhyfedd.
- Y prif grwpiau yw:
 - Molysgiaid - yn cynnwys cregyn môr (fel cocos a chregyn gleision), octopysau, môr-lewys (*squids*), malwod môr a gwlithod môr.
 - Cramenogion - yn cynnwys crancod, cimychiaid, corgimychiaid, berdys a chregyn llong.
 - Ecinodermiaid - yn cynnwys sêr môr, draenogod môr a chwerwddŵr y môr.
 - Cnidariaid - yn cynnwys slefrenni môr (*jelly-fish*), pysgod yr anemoni a chwrel.
 - Pryfaid genwair - mae llawer o wahanol fathau nad ydyn nhw o reidrwydd yn perthyn i'w gilydd. Maen nhw'n cynnwys pryfaid genwair cylchrannog sy'n perthyn i bryfaid genwair pridd, yn ogystal â chreaduriaid mwy cymhleth nad ydyn nhw mewn gwirionedd yn edrych fel pryfaid genwair o gwbl!
- Enghreifftiau yn unig yw'r rhain - mae llawer mwy i'w canfod.

Sleid 17 - Crynodeb

- Fe ddylai'r cyflwyniad fod wedi dangos nad yw'r moroedd i gyd yr un fath.
- Mae'n gartref i bob mathau o fywyd gwyllt rhyfeddol.
- Rydych chi bellach wedi gweld amrywiaeth eang o gynefinoedd a geir yn y môr.
- A rhai o'r miliynau o greaduriaid sy'n byw yno.
- Rŵan, rhowch gyfle i'r plant dreulio ychydig funudau yn trafod yr hyn y maen nhw wedi ei ddysgu.

2. Bywyd Gwyllt Môr ac Arfordir Cymru

Nodiadau i Athrawon

Mae'r cyflwyniad PowerPoint yma'n rhoi cyflwyniad i'r bywyd gwyllt sy'n byw ym moroedd ac ar arfordiroedd Cymru Mae'n edrych ar yr amrywiaeth o greaduriaid sy'n byw yn nyfroedd Cymru. Mae'r nodiadau hyn wedi eu cynllunio i roi ychydig bach mwy o wybodaeth am y pynciau a drafodir yn y sleidiau.

Erbyn diwedd y cyflwyniad, dylai plant feddu ar ddealltwriaeth o'r amrywiaeth o rywogaethau a geir ym moroedd ac ar arfordiroedd Cymru.

Mae cyflwyniad arall ar gael sy'n darparu gwybodaeth ynglŷn â'r rhywogaethau a'r cynefinoedd a geir ar draws y byd.

Sleid 1

- Mae'r cyflwyniad yma'n edrych ar fywyd gwyllt moroedd ac arfordiroedd Cymru.

Sleid 2 - Moroedd Cymru

- Mae Cymru wedi ei hamgylchynu gan Fôr Iwerddon sy'n rhan o Gefnfor yr Iwerydd.
- Rydym ni'n agos at arfordir gogledd Cymru.

Sleid 3 – Beth sy'n byw ym Moroedd Cymru?

- Mae'r moroedd o amgylch Cymru yn cynnwys sawl math o fywyd gwyllt.
- Mae'r gwahanol gynefinoedd fel glannau tywodlyd, glannau creigiog, clogwyni a riffiau yn gartref i wahanol rywogaethau. Mae rhai rhywogaethau i'w canfod mewn un math o gynefin yn unig, tra bod eraill yn gallu goroesi mewn amrywiaeth o gynefinoedd.
- Mae'r sleidiau canlynol yn edrych ar rai o'r creaduriaid rhyfeddol ym moroedd Cymru.

Sleid 4 - Dolffin Trwynbwl

- Mae dolffiniaid trwynbwl yn anifeiliaid mawr ac fe allan nhw dyfu hyd at 4 metr o hyd – dwywaith hyd oedolyn!
- Maen nhw'n famaliaid deallus, cymdeithasol a chwareus.
- Maen nhw fel rheol yn teithio mewn grwpiau o 3 i 10, anaml iawn y byddwch chi'n eu gweld ar eu pen eu hunain.
- Mae'r boblogaeth fwyaf o ddolffiniaid trwynbwl ym Mae Ceredigion (oddeutu 200 ohonyn nhw). Mae gwyddonwyr yn astudio'r mamaliaid yn ofalus ac mae modd adnabod dolffiniaid unigol yn ôl eu hasgell dorsal (yr asgell ar gefn y dolffin).
- Mae dolffiniaid trwynbwl yn bwyta pysgod, berdys a môr-lewys. Maen nhw fel arfer yn hela fel grŵp.
- Maen nhw'n defnyddio 'ecoleoli' (dull tebyg i sonar) i ddal eu hysglyfaeth. Mae'r dolffiniaid yn gwneud synau clicio sy'n teithio drwy'r dŵr fel tonnau. Pan fydd y tonnau yn taro gwrthrych maen nhw'n bownsio'n ôl a gall y dolffin ddehongli'r wybodaeth honno i ganfod lleoliad yr ysglyfaeth.

Sleid 5 - Môr-wenoliaid Bach

- Mae'r aderyn bychan yma i'w ganfod mewn un man yn unig yng Nghymru ac felly rydym ni'n ffodus iawn eu bod nhw'n dod i Ronant ger Prestatyn yn Sir Ddinbych pob blwyddyn i fridio.
- Mae'r adar yn mudo i orllewin Affrica ar gyfer y gaeaf ac yn dychwelyd pob gwanwyn.

- Maen nhw'n dychwelyd i'r un lle ar draeth Gronant i fridio pob gwanwyn. Mae'n anhygoel eu bod nhw'n dychwelyd pob blwyddyn i'r union lle ar y traeth!
- Maen nhw'n hela llymryaid mewn dyfroedd arfordirol bas. Bydd gwrywod yn rhoi llymryaid i'r benywod y maen nhw'n eu dewis fel cymar.

Sleid 6 - Cregyn Gleision

- Mae cregyn gleision yn folysgiaid (fel gwlithod a malwod).
- Maen nhw'n yn byw yn yr ardal 'rynglanw'. Dyma'r ardal ar y traeth sydd dan ddŵr ar benllanw ond yn yr awyr agored pan fo'r môr ar drai.
- Pan fydd y môr ar drai, gallwch ddod o hyd iddyn nhw ar draethau creigiog – gallwch eu canfod yn aml mewn pyllau glan môr neu mewn 'gwelyau cregyn gleision'.
- Maen nhw'n bwyta drwy hidlo dŵr môr a thynnu gronynnau bach o fwyd, fel mater organig marw neu organebau bach.
- Maen nhw'n cael eu ffermio ar hyd rhannau o arfordir Cymru gan gynnwys o amgylch Conwy ac ar Afon Menai rhwng Ynys Môn a'r tir mawr.

Sleid 7 - Morgath Bigog

- Mae hwn yn bysgodyn mawr fflat sy'n gallu tyfu hyd at 1 metr o hyd. Mae ei enw yn dod o'r pigynau sydd ar hyd ei gynffon.
- Mae'r sgerbwd wedi ei wneud o gartilag (fel eich trwyn a'ch clustiau) ac nid asgwrn. Mae'n perthyn i siarcod, sydd hefyd efo sgerbydau cartilagaid.
- Mae casys eu hwyau yn cael eu galw'n porsiau y fôr-forwyn. Maen nhw'n frown ac yn teimlo fel lledr ac mae ganddyn nhw bigyn ar bob cornel.
- Fe allwch chi ddod o hyd i byrsiau y fôr-forwyn ar draethau, yn enwedig ar ôl stormydd – felly cofiwch chwilio amdany'n nhw.

Sleid 8 – Morfrain

- Mae gan yr aderyn yma wddf hir.
- Mae'n gallu nofio o dan y dŵr yn dda iawn.
- Mae'n deifio i'r dŵr i hela pysgod.
- Efallai i chi eu gweld yn sefyll gyda'u hadenydd ar led yn ceisio eu sychu. Yn rhyfedd iawn nid yw eu plu yn dal dŵr yn dda iawn. Felly ar ôl dod allan o'r môr mae'n rhaid iddyn nhw aros tan mae eu hadenydd wedi sychu!
- Fe allwch chi ddod o hyd i forfrain ger arfordir Cymru ac ymhellach i mewn i'r tir, e.e. ger afonydd a llynnoedd mawr.

Sleid 9 – Ystifflogod

- Math o folysgiaid a elwir yn 'seffalopod' yw ystifflogod.
- Maen nhw'n perthyn i'r môr-lewys a'r octopws. Maen nhw'n bethau clyfar iawn o ystyried eu bod yn anifeiliaid di-asgwrn-cefn.
- Pan maen nhw'n teimlo dan fygythiad maen nhw'n rhyddhau inc i ddrysu ysglyfaethwyr fel y gallan nhw ddianc. Enw'r inc yma yw 'sepia' ac ers talwm roedd pobl yn ei ddefnyddio ar gyfer ffotograffau ac i ysgrifennu.
- Maen nhw'n ysglyfaethwyr bywiog ac yn bwyta molysgiaid, pysgod ifanc a chrancod.

Sleid 10 – Crancod Glas

- Mae crancod yn gramenogion.
- Mae crancod glas (yn ogystal â chrancod bwydwy) yn gyffredin iawn ar arfordir Cymru ac maen nhw'n byw mewn amrywiaeth o gynefinoedd.

- Gallwch ddod o hyd iddyn nhw mewn pyllau glan môr ac ar draethau tywodlyd.
- Mae'r gragen yn galed ac mae'n amddiffyn y cranc.
- Mae gan y coesau blaen binsiyrnau ar gyfer ymladd, dal ysglyfaethau ac agor cregyn gleision.
- Mae crancod glas yn bwyta molysgiaid, pryfaid genwair a chramenogion eraill.

Sleid 11 – Slefren fôr

- Nid pysgodyn mo slefren fôr (er gwaetha'r enw Saesneg)
- Mae sawl math o slefrenni môr ym moroedd Cymru, gan gynnwys slefrenni casgen, cwmpawd a mwng llew.
- Mae slefrenni môr yn ffynhonnell fwyd bwysig i lawer o anifeiliaid y môr (gan gynnwys crwbanod).
- Mae'r tentaclau yn cael eu defnyddio i ddal ysglyfaeth.
- Mewn rhai rhywogaethau mae gan y tentaclau pigau cryf. Maen nhw'n defnyddio eu tentaclau i ladd neu i daro ysglyfaeth yn anymwybodol.
- Fe allwch chi weld slefrenni môr ar draethau, yn enwedig ar ôl stormydd.

Sleid 12 – Heulforgi

- Yr heulforgi yw pysgodyn mwyaf Cymru. Dyma hefyd yw'r ail bysgodyn mwyaf yn y byd (morgi morfilaidd yw'r mwyaf).
- Fe allan nhw dyfu hyd at 10 metr o hyd.
- Er gwaethaf eu maint, maen nhw'n bwyta plancton bach y maen nhw'n eu hidlo o'r dŵr.
- Yn yr haf maen nhw'n symud o amgylch Cymru. Fodd bynnag, ychydig iawn a wyddom ni ynghylch lle maen nhw'n treulio gweddill y flwyddyn.
- Maen nhw fel arfer yn teithio ar eu pen eu hunain.
- Dydyn nhw ddim yn beryglus.

Sleid 13 – Aderyn y Pâl

- Mae gan yr adar môr bach yma draed oren llachar a phig lliwgar.
- Yn yr haf maen nhw'n bridio mewn nifer o leoliadau ar arfordir Cymru, gan gynnwys rhannau o Ynys Môn (e.e. Ynys Lawd).
- Maen nhw'n dodwy un wy mewn twll. Weithiau maen nhw'n defnyddio hen dyllau cwningod, dro arall maen nhw'n cloddio eu tyllau eu hunain.
- Mae palod yn treulio'r gaeaf allan ar y môr.
- Maen nhw'n bwyta pysgod bach, fel llymriaid.

Sleid 14 - Llamhidyddion yr Harbwr

- Mae llamhidyddion yn perthyn i ddolffiniaid. Ond maen nhw'n llai na dolffiniaid (tua 1 metr o hyd) a chanddyn nhw bennau crynion.
- Fe allwch chi ddod o hyd iddyn nhw ger y rhan fwyaf o arfordiroedd Cymru.
- Yr amser gorau i'w gweld yw rhwng mis Awst a mis Tachwedd. Maen nhw i'w gweld yn aml ochr yn ochr â mulfrain gwynion (aderyn môr mawr), sy'n bwyta'r un bwyd â nhw.
- Maen nhw'n bwyta pysgod e.e. penwaig a mecryll.

Sleid 15 - Môr-grwban Lledraidd

- Yr ymlusgiad yma yw crwban môr mwyaf y byd. Fe allan nhw dyfu hyd at 2 metr o hyd ac mae rhai yn pwysu 900kg (yr un faint â char bychan!).
- Maen nhw'n bwyta slefrenni môr.
- Maen nhw'n dod i foroedd Cymru yn yr haf i chwilio am fwyd – mae llawer o slefrenni

môr o amgylch Cymru.

- Maen nhw'n yn bridio ar draethau trofannol e.e. yn y Caribî, sy'n golygu bod yr anifeiliaid yma'n gorfod croesi Môr yr Iwerydd i gyrraedd Cymru.
- Mae'r anifeiliaid yma'n brin iawn ac mewn perygl o ddiflannu'n gyfan gwbl oherwydd gweithgareddau pobl.

Sleid 16 – Pysgod yr Anemoni

- Mae pysgod yr anemoni yn perthyn i slefrenni môr – maen nhw'n debyg i slefrenni môr wedi eu gosod wyneb i waered ar greigiau.
- Mae gan eu tentaclau bigau pigog i ddal creaduriaid bach fel berdys.
- Pan mae'r môr ar drai mae pysgod yr anemoni yn edrych fel smotiau bach o jeli (maen nhw'n cuddio eu tentaclau).
- Edrychwch am bysgod yr anemoni mewn pyllau glan môr.

Sleid 17 - Morloi Llwyd

- Gallwch ganfod 40% o holl forloi llwyd ym moroedd Prydain.
- Mae'r clwstwr mwyaf o forloi llwyd yng Nghymru i'w canfod ar yr ynysoedd oddi ar arfordir Sir Benfro.
- Mae'r morloi yn rhoi genedigaeth yn ystod yr hydref mewn cildraethau anghysbell lle caent lonydd.
- Mae babis morloi yn cael eu galw'n lloi bach. Mae ganddyn nhw ffwr gwyn ac maen nhw'n cael llefrith gan eu mam yn ystod eu hwythnosau cyntaf.

Sleid 18 – Gwylan y Penwaig

- Mae'r aderyn yma'n bwyta bron pob peth!
- Maen nhw'n hela pysgod fel y penwaig - dyma le ddaw eu henw.
- Maen nhw hefyd yn bwyta pryfaid genwair, cramenogion a molysgiaid sydd ar y traeth.
- Maen nhw hefyd yn chwilota am fwyd mewn biniau sbwriel a safleoedd tirlenwi.
- Gallwch hefyd ddod o hyd iddyn nhw yng nghefn gwlad, yn enwedig yn y gaeaf.
- Mae rhai pobl mewn dinasoedd a threfi yn meddwl bod yr adar yma'n bla ar hyd y lle.

Sleid 19 – Seren Fôr

- Mae sêr môr yn bwyta molysgiaid, pryfaid genwair a sêr môr eraill.
- Mae ochr isaf ei breichiau wedi ei orchuddio gan sugnwyr. Mae'n defnyddio ei sugnwyr i afael mewn cregyn gleision a physgod cregyn eraill er mwyn torri'r gragen a bwyta'r anifail y tu mewn. Gall stumog sêr môr ddod allan o'u cegau i ddechrau'r broses dreulio y tu allan i'r corff.
- Mae'n canfod ei ysglyfaeth yn defnyddio ei synnwyr arogli.
- Fe allwch chi ddod o hyd i sêr môr o gwmpas arfordir Cymru, yn aml mewn pyllau glan môr.

Sleid 20 - Crynodeb

- Fe ddylai'r cyflwyniad fod wedi dangos yr amrywiaeth o fywyd gwyllt sydd i'w gael ym moroedd Cymru.
- Mae yna amrywiaeth enfawr o greaduriaid, o gregyn gleision bach a physgod yr anemoni, i fôr-grwbanod lledraidd a heulforgwn!
- Os oes digon o amser ar ôl gofynnwch i'r plant....
 - **Ydach chi wedi gweld unrhyw un o'r anifeiliaid hyn o'r blaen?**
 - **Fedrwch chi feddwl am unrhyw greadur arall?**

Rhagor o wybodaeth a Chysylltiadau

Mae'r gwefannau canlynol yn ffynonellau gwybodaeth defnyddiol:

Gwasanaeth Cefn Gwlad Sir Ddinbych

www.cefngwaldsirddinbych.org.uk

Cymdeithas Cadwraeth y Môr

www.mcsuk.org/

Sea Watch Foundation

www.seawatchfoundation.org.uk

Ymddiriedolaeth Siarcod

www.sharktrust.org

Cyswllt Amgylchedd Cymru – Moroedd

<http://waleslinkmarine.org.uk>

Ymddiriedolaethau Bywyd Gwyllt Cymru - Moroedd Byw

www.wtwales.org/living-seas

Fe allwch chi hefyd ffonio neu e-bostio Swyddog Bioamrywiaeth Sir Ddinbych:

Lizzy Webster

01824 708263

elizabeth.webster@sirddinbych.gov.uk